

## **عنوان**

**آسیب های رفتاری کودکان طلاق از منظر اسلام و علم روانشناسی**

**استاد راهنما**

**سرکار خانم زهرا محمدی**

**پژوهشگران :**

**اعظم عزیزی**

**پریسا عزتی**

**فاطمه تیرانداز**

**حدیث محمدی**

**مدرسه علمیه امام خامنه ای (حفظه ا...) شهرستان کرمانشاه**

انسان برای رشد و تعالی خود نیازمند به مکانی امن و آرام است. تا در آن پرورش یافته و به اهداف خود برسد. این مکان جایی نیست جز خانواده و داشتن والدینی معتقد و پای بند به زندگی که گاهی برخی عوامل این کانون را از هم می پاشد و اثرات و پیامدهایی بر جای می گذارد. یکی از این پدیده ها طلاق است که باعث فروپاشی بنیان خانواده می شود، و جدایی مرد و زن آسیب هایی را بر کودک خانواده وارد می سازد. در تحقیق پیش رو این پیامدها به صورت فردی و اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته اند. و در هر فصل مجزا به هر کدام از آنها پرداخته ایم. لازم به ذکر است این پیامدها از دو منظر علم روانشناسی و اسلام مورد پژوهش قرار گرفته اند و در هر فصل به نتایجی رسیده ایم که طلاق چه پیامدهایی به دنبال دارد، و کودک طلاق چه آسیب های فردی و اجتماعی را تجربه خواهد کرد. که به طور مثالاز بعد فردی دچار انزوای طلبی، استرس، افت تحصیلی و امثال آنها میشود و از بعد اجتماعی دچار پرخاشگری و تنش در محیط آموزشی و ناسازگاری در جمع و امثال آن خواهد شد. که این آسیب ها هم در زندگی فردی و هم اجتماعی کودک را در معرض خطر قرار میدهد و کودک را به فردی نا به هنجار تبدیل خواهد کرد. پیامدهای طلاق زندگی کودک را دچا اختلال و تنش های روحی میکند و او نمی تواند فردی سالم و مفید برای جامعه خود باشد. که در این تحقیق به بررسی این پیامدها پرداخته شده تا والدین از آن آگاه شوند و آینده فرزند دلبندشان را با طلاق به نابودی نکشانند و او را فردی موفق تحویل به اجتماع دهند .

کلمات کلیدی: آسیب، رفتار، کودک، طلاق، اسلام، روانشناسی.

#### مقدمه :

در فرهنگ اسلامی اولویت و تقدم خانواده یک اصل به حساب می آید و نیکی به خانواده همواره مطلوب و مورد رضایت خداوند است. خلقت انسان به گونه‌ای است که به تنهایی قادر به ادامه حیات نیست و تنها راه ادامه حیات او زندگی اجتماعی است که از خانواده آغاز شده و به جامعه ختم می شود. خانواده محل تکوین شخصیت کودک و زمینه ساز تکامل او می باشد، و کوچک ترین واحد اجتماعی است. اگر حضور یکی از والدین در اثر مرگ یا طلاق قطع شود آثار زیان باری را بر کودک می گذارد. در تحقیق پیش رو آسیب هایی این پدیده یعنی فروپاشی خانواده به علت طلاق مورد پژوهش قرار گرفته است. پدیده طلاق پیامد هایی را از بعد فردی و اجتماعی بر کودک بر جای می گذارد. در این تحقیق همزمان از منظر علم روانشناسی و دین اسلام این آسیب ها مورد بررسی قرار گرفته شده اند. تا خانواده ها با این پیامد ها آشنا شده و از اثرات مخرب آن بر کودکان آشنا شوند. این تحقیق می تواند در سازمان تبلیغات، مراکز مشاوره، دادگاه های خانواده و یا زوج های جوانی که اقدام به طلاق کرده اند مورد استفاده قرار بگیرد. تحقیق پیش رو به اعتبار هدف کاربردی است و ماهیت و روش تحلیلی دارد و اطلاعات جمع اوری شده به روش کتابخانه ای بوده است و موضوع آن نیز دینی و حیانی است و این پیامد ها را در دو دسته فردی و اجتماعی دسته بندی کرده و به بررسی آنها پرداخته ایم. امید است که این پژوهش هشدار می باشد برای والدین که به زندگی خود و فرزندانشان اهمیت بدهند و آن را نابود و ویران نکنند. زیرا زمانی که خانواده استحکام نداشته باشد و افراد آن، در محیط امن و آرام پرورش نیابند، برای جامعه نا به هنجارهایی را به دنبال خواهد داشت و جامعه نیز دچار مشکل و نا به سامانی هایی خواهد شد. به امید آنکه این تحقیق مفید واقع شود و مورد استفاده قرار گیرد.

## فهرست مطالب

|    |                               |
|----|-------------------------------|
| ۳  | مقدمه :                       |
| ۸  | ۱-۱ تعریف و تبیین مسأله       |
| ۸  | ۲-۱ اهمیت و ضرورت             |
| ۸  | ۳-۱ هدف و فایده پژوهش         |
| ۹  | ۴-۱ پیشینه موضوع تحقیق        |
| ۹  | ۵-۱ سؤال اصلی تحقیق           |
| ۹  | ۶-۱ سؤالات فرعی تحقیق         |
| ۱۰ | ۷-۱ فرضیه تحقیق               |
| ۱۰ | ۸-۱ پیش فرض تحقیق             |
| ۱۰ | ۹-۱ روش تحقیق                 |
| ۱۰ | ۱۰-۱ مفاهیم و متغیرها         |
| ۱۱ | ۱۱-۱ ساختار تحقیق             |
| ۱۲ | ۱۲-۱ مشکلات و موانع           |
| ۱۲ | گفتار دوم : مفهوم شناسی       |
| ۱۳ | ۱-۲ مفهوم لغوی و اصطلاحی      |
| ۱۶ | ۲-۲ مفاهیم متقارب:            |
| ۱۷ | ۳-۲ متضادها:                  |
| ۱۸ | فصل دوم: پیامدهای فردی        |
| ۱۸ | ۱-۳ مشکلات مالی :             |
| ۱۹ | ۲-۳ بروز مشکلات روحی و روانی: |
| ۲۰ | ۳-۳ عدم انطباق با محیط جدید:  |
| ۲۲ | ۵-۳ گرایش به رفتارهای پرخطر   |
| ۲۳ | ۶-۳ استرس و اضطراب:           |

|    |                                      |
|----|--------------------------------------|
| ۲۳ | ۷-۳ افت تحصیلی: .....                |
| ۲۶ | فصل سوم : پیامدهای اجتماعی .....     |
| ۲۷ | ۱-۴ عدم رابطه مناسب با همسالان ..... |
| ۲۸ | ۲-۴ کمبود مهارت‌های اجتماعی .....    |
| ۲۸ | ۳-۴ تنش در محیط های آموزشی: .....    |
| ۳۰ | ۴-۵ خشم و پرخاشگری: .....            |
| ۳۱ | ۶-۴ تعارض با جامعه : .....           |
| ۳۱ | ۷-۴ وابستگی به دیگران .....          |
| ۳۳ | نتیجه گیری : .....                   |
| ۳۴ | منابع و مآخذ .....                   |

کودک دیگر فردی سالم و متکی به نفس نمی شود. دایم بدنبال جلب توجه کردن و خرید محبت از دیگران است و بخاطر این موضوع دست به هر کاری می زند تا احساس کند که پناهگاه دارد. او در مدرسه نیز مانند سایر دانش آموزان رفتار نمی کند و رفتارهای پرخطری را از خود بروز می دهد و همواره خود را ضعیف می داند و احساس نیاز می کند.<sup>۱</sup>

پیامبر اکرم می فرمایند: بدترین مردان کسانی هستند که بار مسئولیت فرزندان و همسر خود را بر دوش دیگری می اندازند<sup>۲</sup> پس با طلاق نباید پدر و مادر مسئولیت خود را فراموش کرده و کودک را رها کنند.

بنابر آنچه در این فصل گفته شد و مورد بررسی قرار گرفت کودک طلاق از بعد اجتماعی دچار تعارض هایی با جامعه می شود باهمسالان خود قادر به برقراری ارتباط مناسب نیست و کمبود های مهارتی در او زیاد دیده می شود در محیط درس و آموزش با همشاگردی های خود ناسازگار است و به امورات روزانه خود اهمیت نمیدهد و هدفی در آنها نمی بیند. هنگام برخورد با جمع از خود خشم و پرخاشگری را بروز می دهد و قادر به برقراری ارتباط سالم و موفق نمی شود و همواره در تعارض با دیگران است و فردی نابهنجار در اجتماع محسوب می شود این ها تعدادی از پیامدهای طلاق بر کودک از لحاظ اجتماعی آن است که در این فصل به بررسی آنها پرداختیم و آنها مورد پژوهش قرار دادیم تا بدانیم که طلاق چطور زندگی اجتماعی کودک را با مشکل مواجه می سازد و آنرا مختل می کند.

---

۲- دکتر تاپیر، بچه های طلاق، مترجم توران دخت تمدن، روشنگران، ۱۳۶۹، تهران، ج ۱، ص ۴۹

۳- الکافی، ج ۲، ص ۲۲۰

## نتیجه گیری :

انسان موجودی اجتماعی است و نیازمند به اتباط خوب و سالم با دیگران است. این امر محقق نمیشود مگر اینکه فرد در کوچکترین واحد اجتماعی یعنی خانواده تربیت و پرورش یابد. خانواده ای که اسلام به استحکام آن تاکید دارد و آن را امری واجب و ضروری برای استحکام جامعه اسلامی میداند. اما زمانیکه به خاطر عواملی مانند طلاق این بنیان از هم پاشیده شود دیگر جایی برای افراد سالم و مفید برای جامعه باقی نمی ماند پدر و مادری از عواقب طلاق برای کودک خود آگاه باشند هیچگاه دست به چنین کاری نمی زنند. آسیب ها پیامدهایی که هم بعد فردی و اجتماعی کودک را درگیر خود می کند و او را شخصی نابه هنجار برای جامعه می کند. والدین باید در پی این باشند که طلاق رخ ندهد و یا اگر رخ داد کمترین آسیب را برای کودک به همراه داشته باشد. کودکی که حمایت والدین را از دست بدهد. مسلماً دچار مشکلاتی خواهد شد و رشد اجتماعی و فرهنگی او دچار اختلال میگردد طلاق احساس تلخ ناامنی را برای کودک در پی خواهد داشت که روانشناسان و متخصصان دینی در کتابهای فراوانی به آنها پرداخته اند و آنرا از زیان های این پدیده دانسته اند. در این پژوهش ما سعی کردیم که این آسیب و پیامد ها را بررسی کنیم و هشدارهای داشته باشیم برای والدین که به زندگی فرزند خود اهمیت می دهند و او را به فردی ارزشمند و مفید برای جامعه تبدیل کنند و به خاطر مسائل پیش پا افتاده، آینده کودک خود را تباه نکنند. زیرا در اسلام نیز خانواده و تکریم آن و پرورش فرزندان صالح مورد تاکید قرار گرفته است و طلاق را منفورترین حلال خداوند در روی زمین میداند. امید است که این پژوهش مفید واقع شود و تلنگری باشد برای والدین و اهمیت دادن آنان به زندگی و کودک خویش.

- (۱) ابن منظور، لسان العرب، ج ۹
- (۲) ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، ترجمه علی اکبر غفاری، تهران، ج ۳، نشر دار الکتب اسلامی، ۱۳۹۴.
- (۳) اسماعیلی، فائزه، مجله حوزه، شماره ۵۰، سال نهم، خرداد و تیر ۱۳۸۲.
- (۴) الکنت العیون، تفسیر ماوردی، ج ۱.
- (۵) الواحد والنظائر، ج ۱.
- (۶) ام گری، نیومن، تاثیر طلاق بر فرزندان، مترجم فرناز فرنودی، تهران مرکز نشر صابریان، ۱۳۸۷.
- (۷) انوری حسن، فرهنگ بزرگ سخن، ج ۱، مرکز نشر مهارت، تهران، ۱۳۸۱.
- (۸) آذر تاش، آذر نوش، فرهنگ معاصر عربی، ج ۷، مرکز نشر نما، تهران، ۱۳۸۵.
- (۹) آذربایجانی، مسعود، روانشناسی عمومی، ج ۶، قم، انتشارات زمزم هدایت، ۱۳۸۸.
- (۱۰) بستان حسین، اسلام و جامعه شناسی، ج ۲، قم: مرکز نشر حوزه ودانشگاه، ۱۳۸۹.
- (۱۱) نیکسون، زمینه روانشناسی هیلگارد، ترجمه براهینی، ج ۱، تهران، نشر رشد، ۱۳۸۱.
- (۱۲) جلالی، مهدی، روانشناسی پرورشی، ج ۱، تهران، نشر نما.
- (۱۳) جوهری، اسماعیل، صحاح اللفه، تحقیق احمد عبدالغفور العطار، ج ۱، تهران، ۱۳۳۳.
- (۱۴) حاجی، محمد علی، آسیب شناسی تربیت دینی، ج ۱، تهران، بی تا.
- (۱۵) دایره المعارف قرآن کریم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، مرکز نشر بوستان کتاب، قم، ۱۳۸۲.

۱۶) دعائم الاسلام، ج ۲.

۱۷) دکتر تاییر، بچه های طلاق، مترجم توران دخت تمدن، ج ۱، تهران نشر روشنگران، ۱۳۶۹.

۱۸) دوان، پی شولتز، تاریخ روانشناسی نوین، ترجمه سیف، تهران، مرکز نشر دوران.

۱۹) رهنمایان، میترا، رنج کودکی، ج ۱، تهران، نشر صنم، ۱۳۸۱.

۲۰) سالاری فر، محمد رضا، بهداشت روانی با منابع اسلامی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ج ۳، قم، ۱۳۹۳.

۲۱) سیاسی، علی اکبر، روانشناسی، ج ۱، تهران مرکز نشر رجائی، ۱۳۶۳.

۲۲) سی، کرین، پیشگامان روانشناسی رشد، ترجمه فرید فدایی، ج ۲، تهران نشر اطلاعات، ۱۳۶۷.

۲۳) شمس، عبدالله، قانون مدنی، ج ۷، تهران، مرکز نشر دراک، ۱۳۹۳.

۲۴) طباطبایی، سید محمد حسین، ترجمه المیزان، سید محمد موسوی همدانی، ج ۲۵، نشر اسلامی، قم، ۱۳۸۷.

۲۵) طبرسی فضل بن حسن، مکارم الاخلاق، قم، نشر دارالحییب، ۱۳۸۶.

۲۶) عمید، حسن، فرهنگ عمید، ج ۱، تهران، نشر بدیهه، ۱۳۸۱.

۲۷) کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه علی مرتضوی ج ۴، قم، نشر سرور، ۱۳۹۴.

۲۸) قهاری، شهربانو، مشاوره طلاق، ج ۱، تهران، نشر دانژه، ۱۳۹۵.

۲۹) گلد لوئیس، سلامت روانی طلاق، مترجم رئیس دانا، ج ۱، تهران، مرکز نشر اسماعیلیان، ۱۳۷۵.

۳۰) گروه تحقیق و تدوین کمیته فرهنگی اسلامی، احکام نکاح و طلاق فج ۱، قم، ۱۳۸۷.

۳۱) محمد، عاملی، محمد جمالالدین، المعته الدمشقیه، قم، مرکز نشر اسماعیلیان، ۱۳۷۵.

(۳۲) معین، محمد، یک جلدی، مرکز نشر فرهنگ نما، تهران، ۱۳۸۶.

(۳۳) مجلسی فمحمدم باقر، بحار الانوار، ج ۴، تهران ۱۳۸۶.

(۳۴) مونتوری، ماریا، کودک در خانواده، ترجمه دکتر بهشتی، ج ۳، تهران، نشر بین الملل، ۱۳۹۱.

(۳۵) مکارم الاخلاق، ج ۴.

(۳۶) نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام فتصحيح محمد قدوی، تهران، چاپ بیروت، ۱۹۸۱ م.

(۳۷) هاشمی، سید عامر، طوفان طلاق، تهران، نشر صابرين، ۱۳۹۵.

(۳۸) مال، پائولا، به فرزندان خود کمک کنید با طلاق کنار بیایید، مترجم ندا شادنظر، تهران، نشر قطره، ۱۳۸۷.

(۳۹) سایت واژه یاب [www.vajehyab.com](http://www.vajehyab.com)

(۴۰) [www.almaany.com](http://www.almaany.com)